

מלכות בית דוד

[שבת מיהודה]

הכתוב, דגבי 'שבט' הבא מזכרי דוד בן אחר בן, נקט 'מיהודה' מפני התייחסותו אל שבט יהודה, משא"כ המחוקק הבא מן הנקבות, אינו מתייחס אחר יהודה דהא 'למשפחתם לבית אבתם' כתיב, לכן אמר 'ומחקק מבין רגליו' לרמוז שאמנם המחוקקים יוצאי חלציו הם אבל אינם שייכים לשבט יהודה].

וכתב בטור חו"מ (ג) 'דהאידינא אין לנו נטילת רשות [לפטור דיין שטעה], שאין נטילת רשות אלא מב"ד סמוך בא"י או מריש גלותא בבבל ואין לנו לא זה ולא זה, לפיכך יראה דרשות שנותן המלך - הגוי אינו כלום, דהא דמהני נטילת רשות ילפינן מקרא דלא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל אבל רשות שנותן המלך אינו כלום. ואילו הריב"ש (בתשובה רעא, הובאה בב"י) חלק וכתב שמועילה רשות המלך להיפטר מן הטעות, דלא גרע המלך מריש גלותא דאתא מחמתיה. ופירש הגר"א (בבאורו שם אות כו) שהטור נקט כפירוש התוס' ש'שבט' ראש הגולה נתון רק לזרע דוד מהזכרים הלכך האידינא שבטל היחוס אין מועילה נתינת רשות המלך, ואילו הריב"ש נקט כפרש"י שאין הדבר תלוי בזרע דוד אלא בכח ורשות מאת המלך, הלכך אף האידינא מועילה רשות המלך.

ואם כן נראה דבהא פליגי; לדעת הטור דינא ד'שבט מיהודה' אמור גם כלפי דרז"ל דקאי על ראשי גליות שבבבל, הלכך אם אינם מיוחסים לזרע דוד, אין להם סמכות 'שבט' לרדות העם. ואילו הריב"ש נקט שרק על מלכות ממש נאמר דין שאין להסירה מיהודה, אבל רדייה במשפט ועונש הנתונה מאת המלך - אינה תלויה בהכרח בשבט יהודה [אלא ברכה והבטחה היא, שיגלגל הקב"ה הדבר שהשבט והשררה לא יסורו מיהודה].^א

[מחוקק; ירושת הבת בשררה]

ב ועדיין יש לחקור, לדעת הטור שהגביל הכתוב את ה'שבט' ליהודה ומנעו מאחרים, האם נאמר כמו כן גבי 'מחקק מבין רגליו', דדינא הוא שהנשיא בארץ

א 'לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולא יקחת עמים'. פרש"י (עפ"י הברייתא בסנהדרין ה) 'לא יסור שבט מיהודה' - מדוד ואילך. אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט, שממונים על פי המלכות. 'ומחקק מבין רגליו' - תלמידים. אלו נשיאי ארץ ישראל. 'עד כי יבא שילה' - מלך המשיח שהמלוכה שלו. והנה הרמב"ן פירש שיש בכתוב הזה אזהרה שלא יטול שבט אחר את המלוכה כי ליהודה ניתנה. וצדד לומר שעל כן נענשו בית חשמונאים בעונש גדול של כילוי זרעם הגם שהיו חסידי עליון, לפי שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו ממנו השבט והמחוקק לגמרי.

ויש לחקור האם אזהרה זו אמורה גם כלפי דרשת רז"ל הנזכרת, שרדיית ראשי גליות שבבבל מיהודה אין להסירה מהם וליתנה לאחר, או שמא רק כלפי פשט הכתוב דהיינו שבט מלכות ממש, הוזהרנו.

ונראה דפלוגתא דקמאי היא; דאיתא בסנהדרין (ה). אמר רב, האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטרא - לישקול רשותא מבי ריש גלותא. וכן אמר שמואל. ופירשו שם שנתנת רשות מראש הגולה שבבבל מועילה לפטור את הדיין שטעה, הן לבבל הן לא"י, ואילו נתינת רשות מהנשיא שבא"י מועילה רק לא"י ולא לבבל, דהכא (בבבל) שבט והתם (בא"י) מחוקק. ופרש"י שלראשי הגולה בבבל יש כח ורשות מאת מלכי פרס לרדות, דהיינו 'שבט' [ובמקום מלך הן עומדים, ויש להן לרדות את ישראל בכל מקום ולדון עליהן בין רצו בין לא רצו. לשון הרמב"ם סנהדרין ד, ג]. משא"כ נשיא שבא"י אינו אלא 'מחוקק' - שררה מועטת, המועילה למקומו בלבד ולא למקום ראש הגולה.

והתוס' נתנו טעם אחר: משום דראש גולה מזכרים של בית דוד, ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי (ע' כלאים ט, ג). [וכבר הראה הגר"ז (פרשת וילך, ובסטנסיל פרשת ויחי) שנרמז זאת בדקדוק לשון

א. יש להעיר שהריב"ש כתב דהא דנפק"ל מקרא דלא יסור שבט אפטר דהיינו למי שאינו מומחה, דגמיר ולא סביר, שריש גלותא יכול לתת רשות כיון דגמיר אבל לא המלך כיון דלא סביר, אבל גמיר וסביר שמן הדין יכול לדון בלא רשות, מועילה רשות המלך להיפטר מן הטעות. ונראה מדבריו שבעצם מסכים לדעת הטור דקרא קאי על ראשי גליות שמיהודה דוקא. ואולי הגר"א ביאר דין הריב"ש אך לא מטעמיה.

ליורשיהן כאמור נשאם משום שרק הזכרים עומדים למלך, זה כבר כתב לעיל ואין צריך להשמיענו כאן. ואכן במלך ישראל לא הדגיש זאת, שזכות המלוכה ניתנה לזכרים בלבד. עוד יש לעמוד על פשט הפסוק 'עד כי יבא שילה' שפירשו רז"ל על מלך המשיח, בשלמא 'שבט מיהודה' ניחא, דלא יסור מיהודה עד שיבוא שילה ותינתן לו שבט המלכות, אבל ה'מחוקק' שהוא נשיא הסנהדרין, לכאורה אינו ענין למלך המשיח, ואף לאחר שיבוא שילה יוכל המחוקק להיות מי שיהא.

[שררת ה'מחוקק']

הן נראה מכל ענין הכתוב, שגם ב'מחוקק' יש ענין מלוכה ושררה. ומפורש הדבר בכמה מקומות; - הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה שטז) כתב שבכלל 'נשיא בעמך לא תאר' גם נשיא הסנהדרין [הגם שבלשון התורה 'נשיא' היינו מלך], שענין הלאו הוא שלא לקלל כל מי שיש לו ממשלה וכח ציווי, בין שהיתה הממשלה שלטונית או תוריית, והוא 'ראש הישיבה'. וכן הסכים הרמב"ן (משפטים), שבכלל 'נשיא' - ראש השררה על כל ישראל, 'בין שתהיה השררה בממשלת מלכות בין שתהיה ממשלת תורה, כי נשיא הסנהדרין הוא במעלה העליונה בשררת התורה'.

והוכיח כן ממה ששאל רבי יהודה הנשיא את רבי חייא (בהוריות יא): כגון אני מהו בשעיר [אילו נתחייבתי חטאת בזמן הבית, האם דיני בשעיר כמלך או בכשבה ושעירה כשאר העם]. ואמר לו הרי צרתך בבבל. ובלשון אחרת אמרו שם 'אל התם שבט הכא מחוקק' ומפרש התם מפני שבני א"י כפופים לראש הגולה שבבבל וכונתו להוכיח דרוקא שם נתמעט מדין שעיר משום דכתיב בההיא פרשתא 'מכל מצות ה' אלקיו' וילפינן (שם) ממלך דכתיב ביה 'למען ילמד ליראה את ה' אלקיו' - מה להלן שאין על גביו אלא ה' אלקיו אף נשיא, על כן נשיא שבא"י הכפוף לראש הגולה שבבבל אינו בדין זה, הא לאו הכי בכלל 'נשיא' הוא. וא"כ לענין לאו ד'נשיא בעמך לא תאר' דלא נאמר הך דינא דמי שאין על גביו אלא ה' אלקיו - אף נשיא הסנהדרין בכלל. [ומדוייק בלשון 'ונשיא בעמך' - ולא כתיב 'נשיא' סתם כפרשת חטאת - כל שהוא נשיא בעמך חייב על קללתו. מהגרי"ז (סנטסיל פרשת משפטים)].

ויש לבאר עניינה של שררה זו. הנה כתב הר"ן בדרשותיו (יא - שופטים ושופטים) ששתי מערכות

ישראל יהא מזרע דוד מהנקבות (כדברי התוס' מהירושלמי), או דלמא ההוא לענין ברכה בלבד הוא דכתיב, ודוקא 'שבט' שהוא ענין שררתי מובהק, דמי למלכות ואינו נוהג אלא ביהודה, משא"כ מחוקק שאינה אלא שררה מועטת כנ"ל. [וזה - בשונה מראשי גליות - אין בו נפקותא למעשה אלא בזמן שהסמיכה נוהגת, דבוה"ז דליכא סמוכין בכל אופן אין לנו נשיא הסנהדרין].

וגם שאלה זו נפתחה בפוסקים. קיימא לן (רמב"ם מלכים א, ז וכלי המקדש ד, כ) שכל השררות והמינויים עוברים בירושה, כמו המלכות שכתוב בה 'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל', כדתניא בספרי (שופטים) ובספרא (אחרי). וכל הקודם בנחלה קודם בירושת המלכות והשררה. ונחלקו הפוסקים אודות ירושה ברבנות; דעת הרבה פוסקים שהרי היא כשאר שררות שזוכה בהן לו ולזרעו אחריו, וכן פסק הרמ"א (יו"ד רמה, כב). [והחת"ס (או"ח יב - עפ"י הרמ"ע מפאנו) פקפק בדבר, כי הרבנות אינו תפקיד של שררה אלא של קדושה. ומ"מ למעשה פסק שהואיל והרב משועבד עתה למלא צרכי הקהל בשכר, אין זה מינוי קדושה בלבד ויש בו ירושה]. ודנו האחרונים האם גם הבת בכלל ירושת שררה, לזכות בה בנה או בעלה [שהרי היא עצמה אינה מתמנית מינוי של שררה, כמוש"כ הרמב"ם מלכים א, ה].

ובתשובת הג"ר שאול בן מוהר"ר העשל מקראקא (נדפסה בסוף שו"ת הרמ"א) איתא שיורשת את השררה להעבירו לבעלה, והוכיח מהירושלמי ד'מחוקק מבין רגליו' הם הנשיאים הבאים מן הנקבות - הרי שאף הבא מן הנקבה הוא בכלל 'לא יסור'. ובשו"ת אבני נזר (יו"ד שיב, קונטרס 'שש מעלות לכסא' במעלה החמישית ובאות סה) חזיק דעת הג"ר שאול. וכתב שכשם שלמדנו מהך קרא שהמלכות ניתנה ליהודה בירושה, א"כ גם הדרש שדרשו בו חכמים נכלל בירושה זו - וא"כ הרי מוכח שגם הנקבות זוכות בשררה להנחיל לזרען. נמצא אם כן שלמדנו מדברי האחרונים הללו שגם ה'מחוקק' בכלל דינא ד'לא יסור', שהוא בירושה לזרעו של יהודה בדוקא².

[שתי שאלות]

ג) מעתה יש לשאול על דקדוק לשון הרמב"ם (מלכים א, ז) 'כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם' - אמאי נקט 'הזכרים' הלא אף הנקבות בכלל ירושת השררות לזכות

ב. אין הכוונה לומר שאסור למנות נשיא משבט אחר, עכ"פ בדליכא ראוי מיהודה - שהרי משמע בכמה מקומות שניתן להעמיד אף נשיא שאינו מיוחס, אלא לומר שתואר 'מחוקק' מסור לזרעו של יהודה, ועיקר הנשיאות שייכת לו.

ב'ציבור', וב"ד הגדול הוא לבדו המייצג את כלל הציבור, ולא משום תורת 'בית דין'. וכגון מינוי כהן גדול, אין ילפותא שצריך לזה 'בית דין', רק הואיל והוא הכהן של כלל הציבור לפיכך צריך שהציבור ימנהו, וכיון שאי אפשר שכל הציבור ימנה בפועל, מפני כן ממנים אותו בב"ד של ע"א המייצג את הציבור.

ועוד מצינו, שקידוש החודש ועיבור השנה תלויים בנשיא הסנהדרין, כן מבואר במשנה וברש"י (בראש השנה לא:), שעיקר הקידוש תלוי בראש בית הדין, שעל כן הוצרך רבן יוחנן בן זכאי לתקן שאפילו הוא בכל מקום, יהיו העדים הולכים לבית הועד ולא למקומו. וכן מבואר ברמב"ם (בפ"ד מהל' קדה"ח) שעיבור שנה צריך להעשות בנוכחות נשיא הסנהדרין ועפ"י רשותו. וטעם הדבר נראה שהואיל והצרכת ב"ד הגדול בקידוש החודש, עניינו שקביעת החודש תתייחס אל כלל ישראל, וכמבואר אצלנו במקום אחר^ה, על כן תלוי הדבר בנשיא הסנהדרין מפני שהוא נחשב כ'מלך' בהנהגה התוריית אשר על פיו ישק כל דבר והוא הסמכות הבלעדית הקובעת את הנהגת הציבור בכל הענינים התוריים. [וכדרך שכתב הרמב"ם (מלכים ג,ו) אודות המלך 'שלו הוא לב כל קהל ישראל'].

אמנם עדיין צריך באור ענין הכתוב 'לא יסור וגו' ומחקק מבין רגליו - עד כי יבא שילה', כי אף שראינו שיש ב'מחוקק' כח שררה תוריית שהוא ענין מלוכה, אבל מה שייכות ענין זה למלך המשיח דוקא, אשר לכאורה מלכותו היא מלכות מדינית ככל המלכים.

[בין מלכות בית דוד לשאר מלכויות; מלכות בעצם כנגד

ניהוג במלכות]

(ד) כדי לבאר הענין עלינו לברר מהותה של מלכות בית דוד, והחילוק שבין מלכי בית דוד למלכי ישראל; - הרמב"ן (ויחי) פירש לפי שיטתו שהזוהרנו שלא להסיר המלוכה משבט יהודה, מה שהיו ישראל מקיימים עליהם מלכים משאר השבטים כפי צורך השעה - לא כמלכים ממש היו אלא כשופטים ושוטרים, שלכך אינם נמשחים בשמן המשחה (כדאמרינן בהוריות יא:), שלא יהיה עליהם הוד מלכות. כלומר 'שְׁרוּת' ניתנה להם אבל לא 'מלכות'. ואולם מדברי הרמב"ם אין נראה כן, שכך כתב (מלכים א,ח): נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל והיה אותו המלך הולך בדרך התורה

משפט הן; משפט התורה המסור לשופטים, הכולל את דיני המשפטים שבתורה, והוא 'משפט צדק' האמור בפרשת שופטים ושוטרים, ודיניו מיוחדים לישראל לפי קדושתם ומעלתם. מטרתו של משפט זה הוא להעמיד דין התורה על תלו, ולחולל הענין האלקי בישראל על ידי הנהגת ישראל על פיו. ויש עוד משפט המלך. והוא נועד להעמיד את הסדר המדיני על כנו, שהרי מצד המשפט התוריי שהוא משפט הצדק האמתי שלמעלה מן הטבע, אין הרוצח נענש אלא אם קיבל התראה ואמר על מנת כן אני עושה, והלא אם לא יענשו העבריינים אלא בענין זה, עלולים הרוצחים להתרבות ואיש את רעהו חיים בלעו - על זאת ניתן ביד המלך לשפוט כפי צורך השעה, ויכול לדון שלא בהתראה, ואף בגרמא וכד'. והארכנו בענינים אלו בכמה מקומות^א.

ו**כתב** הר"ן שאף לשופטים ניתנה הסמכות והיכולת לדון שלא כדין התורה כדי להעמיד הנימוס החברתי במקום שהשעה נצרכת לכך, כגון כשאין מלך בישראל, או ברשות מאת המלך^ב, או בענינים שבין אדם למקום. ופירש שם שזהו ענין 'מלך' האמור במשה רבינו וביהושע, כי גם לשופט יש סמכות של שררה וכפייה כמלך. [והגר"ז (וילך) נקט שהיה להם דין 'מלך' ממש]. וכן האריך בהבחנה זו שבין 'מלכים' ל'שופטים' האברכנאל (בהקדמתו לספר שופטים), ומנה עשרה ענינים האמורים במלך, חמשה מהם קיימים בשופטים וחמשה מיוחדים למלך בלבד. וביאר טעם החילוק ביניהם מפני שהמלך ממשלתו מדינית ואילו השופטים ממשלתם מכח התורה ובהיותם ראשי סנהדרין, והשופט הוא מעין מלך לענין כמה דברים.

[וכך הם דברי הרמב"ם בפירוש המשנה (בכורות פ"ד), שדינו של ראש גלות על כל ישראל כדינה של מלכות שאונסת ומכרחת. הרי קראו רחמנא שבט... הלא תראה שאין חוששים לחכמתו אלא ליחוסו].

ויש פן נוסף של 'מלכות' לנשיא הסנהדרין. הנה באר הגר"ז (בהל' סנהדרין פ"ה) בענין הדברים הצריכים להעשות ולהחתך על פי סנהדרי גדולה דוקא (כדתנן ריש סנהדרין וברמב"ם שם), יש מהם הנצרכים לכך מצד הלכות המשפט, שכשם שדיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה, כך דברים מסויימים צריך לדונם בב"ד הגדול דוקא, כדילפינן מ'כל הדבר הגדול יביאו אליך' ומשה במקום שבעים ואחד עומד. ויש דברים הנצרכים לב"ד הגדול מפני שהם תלויים

ג. בשיעורים כה, נגד ועוד.

ד. וע"ע ריטב"א ב"מ פג: (או"ש מלכים ג,י; אבנ"ז יו"ד שיב, מט) - לבדוק בפנים.

ה. בשיעור נג. יעו"ש כללות הענין בהרחבה. וע"ע בשיעור קא.

לזרע דוד ושלמה בלבד. ופירש הגר"ז (פרשת שופטים). וע"ע שם בסוף שמואל ובאגרות שבסוף ספרו על הרמב"ם עמ' פא בדין בחירת מקום המזבח) שיסוד הדבר הוא במה שמבואר במקראות רבים שה' בחר בדוד ובזרעו שמשלמה להיות לו למלך. ופירש שיסוד ענין הבחירה הוא שרק לו המלוכה ולא לאחר, וכפי המבואר במכלתא (בא): עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלים יצאה א"י. וכן בית עולמים נבחר ויצאה ירושלים. וכן אהרן נבחר לכהונה ויצאו כל ישראל. וכן עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל כשרים למלוכה, משנבחר דוד יצאו כל ישראל ו**בבואר** ענין זה הוא שמלכי בית דוד הם מלכים 'בעצם' על ידי בחירתם, וכמו אהרן הכהן זרעו שנבחרו להיותם כהנים ובכך נעשו מובדלים במהותם משאר ישראל [ומדוקדקת השוואת הרמב"ם הנ"ל בין איסור 'איש נכרי' במלך, הכולל כל מי שאינו מזרע דוד ושלמה, לאיסור 'זר' בעבודת המקדש לכל מי שאינו מזרע אהרן הכהן]. ואילו מלכי ישראל אינם מלכים בעצם רק הנהגת המלוכה בפועל מסורה להם. וזהו 'עיקר המלוכה' שכתב הרמב"ם שהיא של זרע דוד ושלמה, כלומר מלוכה בעצם.

[ירושא ומשיחה]

ומבואר הדבר במש"כ הגרא"ל מאלין (ח"ב נח) שזהו יסוד דין המשיחה בשמן המשחה למלכי בית דוד בלבד, כי מלוכה בית דוד היא חלות דין מיוחד בגופם, וכמו כל הדברים הטעונים משיחה בשמן המשחה, כמו הכהנים וכלי שרת, יש בהם חלות דין בגופם; הכהן המשיח נשתנה בעצם כהונתו משאר כהנים, וכן הכהנים הובדלו מישראל, וכלי שרת המתקדשים במשיחה ונבדלים בכך מכלי חול.

ודבר זה בא לידי ביטוי גם בירושא (כפי שביאר הגרא"ל שם), דהנה כתב הרמב"ם (מלכים א, ז) שכל השררות והמנויים עוברים בירושא, ואילו בהמשך כתב (בה"ט) 'מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר

והמצוה ונלחם מלחמות ה' הרי זה מלך וכל מצות המלוכה נוהגות בו אע"פ שעיקר המלוכה לדוד ויהיה מבניו מלך וכו'. ומבואר שגם מלכי ישראל 'מלכים' הם לכל דבר אלא שאין זה עיקר המלוכה. וכן משמע בדבריו בריש הלכות חנוכה שבתאור נסי התשועה הכליל הרמב"ם 'וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלוכה לישראל יתר על מאתים שנים עד החורבן השני' - ומשמע שלדעתו שפיר עבדי בהעמדת מלך מן הכהנים, דקרא ד'לא יסור שבט מיהודה' אינו בא כאזהרה, ודלא כהרמב"ן, אלא שמ"מ עיקר המלוכה ליהודה ניתנה.¹

ובהמשך הדברים בהלכות מלכים פירש הרמב"ם שמלכי בית דוד הם העומדים לעולם, שלא כמלכי ישראל. ועוד מנה כמה חילוקים מעשיים ביניהם; משיחה בשמן המשחה, שאין מושחים בו אלא זרע דוד. ומשיחתם נעשית על המעיין. ולעולם אין ממנים בירושלם מלך משאר שבטים אלא מזרע דוד. גם חלוקים הם לענין הושבת המלך בסנהדרין (שם ג, ז) ולענין ישיבה בעזרה שאין שם ישיבה אלא למלכי בית דוד בלבד (שם ב, ד). ולכאורה נראה שכל אלו חילוקי דינים פרטיים הם. ואולם הלא הרמב"ם כתב שעיקר המלוכה לבית דוד ניתנה, ואם כן נראה שכל אלו הדינים קשורים לעיקר המלוכה. וכפי שיבואר בע"ה להלן.

ובספר המצוות (ל"ת שסב) כתב הרמב"ם שהמלוכה זכה בה דוד וזרעו אחריו עד סוף כל הדורות. אין מלך - למי שיאמין בתורת משה אדון כל הנביאים - אלא מזרע שלמה לבד, וכל מי שהוא מזולת זה הזרע הנכבד לענין מלוכה, 'נכרי' קרינא ביה, כמו שכל זרע אחר בלתי זרע אהרן לענין עבודה 'זר' קרינא ביה. ושנה דברים אלו בפירושו המשנה (פ"י דסנהדרין) במנותו י"ג יסודי האמונה, הוסיף ביסוד הי"ב שהוא האמונה בכיאת המשיח: 'ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד. וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו'.

הרי להדיא שאעפ"י שהיו למלכי ישראל דין 'מלך' ולא שרים בלבד, מעיקרי האמונה הוא שהמלוכה ניתנה

1. וכן הר"ן (בסוף דרוש ז) והאברבנאל (ויחי) תמהו על שיטת הרמב"ן ופירשו שאין בכתוב מצוה ולא אזהרה אלא נבואה וברכה. וכתב הר"ן שאין שאלה ממה שמלכו מלכי ישראל ובית חשמונאי - כי לא הבטיח שלא ימלכו לעולם משבטים אחרים אלא שלא תיכרת הממשלה משבט יהודה, אבל המלכים אשר מלכו בבית שני לא היתה מלוכתם מצד עצמם כלל אלא כפקידים למלך פרס ורומי וזולתם (יעו"ש באריכות). והרשב"א (בשו"ת ח"ד קפז) פירש הכתוב שלא תסור המלוכה לעד אלא נחלה היא לו ליהודה, וגם אם תיפסק לשעה - תשוב אליו כי לבסוף יבוא שילה מזרעו והיתה לו המלוכה. [בפרי צדיק (לחנוכה א) ביאר שהחשמונאים - כמו כל הכהנים - היו מצד הנקבות מזרע יהודה, שהרי אהרן נשא את אלישבע בת עמינדב. ועל כן עיקר מלוכתם של החשמונאים היתה מכח תורה שבעל פה, בחינת 'מחוקק' שהיא מהנקבות שביהודה כדאיתא בירושלמי. ורק כשמלך ינאי ונתחבר לצדוקים וכפר בתושבע"פ, רק אז נענשו בהכרת זרעם על נטילת המלוכה מיהודה, שהרי כל זכות מלוכתם באה להם רק מכח תושבע"פ כדכתיב 'בי מלכים ימלוכו'].

[מרידה במלכות בית דוד]

ה) לפי זה מתבאר חילוק נוסף בין מלכי בית דוד למלכי ישראל - לענין דין מרידה במלכות; מורד במלך ישראל, גדרו הוא שמורד במלך המסוים המולך כעת, ואילו מורד במלכות בית דוד הוא אף בענין שאינו מורד במלך באופן אישי אלא מורד בעצם בחירת בית דוד ובשייכות המלוכה להם. דהנה ביאר הגרי"ז (בהפטרות חיי שרה) בענין מחלוקתו של אדוניהו, לאחר שאמר דוד לבת שבע כי שלמה בנו ימלוך, אמרה 'חיי המלך דוד לעולם' - כי אילולא מלך אדוניהו ולא שלמה, היתה מלכות ב"ד מתבטלת שהרי הבחירה היתה בדוד ובשלמה ובזרעם דווקא, ככתוב בדברי הימים (-א, כח, טא, טא), וכמו שהדגיש הרמב"ם בספר המצוות ובפירוש המשניות הנ"ל. ובנו הגרי"ד (ע' בחדושי הגרי"ז סנסטיל שמואל-ב, ובקובץ 'שורון' ט) הביא סיוע לכך מהגמרא בסנהדרין (ק"י). אמר רב יוסף כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש, כתיב הכא ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזוחלת וכתיב התם עם חמת זוחלי עפר. והלא אדוניה לא מרד בדוד עצמו אלא היה מתנשא למלוך אחריו ומדוע נחשב 'חולק על מלכות בית דוד' - אלא לפי שהיה חולק על בחירת שלמה [הגם שעדיין לא היה שלמה מלך] הרי זה חולק על עיקר בחירת מלכות ב"ד. והוא מה שאמרו שם שלאדוניה לא היה חריץ במצחו והכתר אינו הולמו - כי המלכות בעצם, שהוא ענין כתר מלכות כנ"ל, נתונה לשלמה ולזרעו.

ובזה פירש הגרי"ד דברי הגמרא בסנהדרין (מט).
 בשלמה הרג את יואב מפני שהיה מורד במלכות,
 שנטה אחרי אדוניהו - הרי שגם מורד בבחירת זרע דוד
 ושלמה, מורד במלכות הוא.

ומובא בשם הגר"ח (שם) שמורד במלכות בית דוד שונה משאר מורד במלכות, שחל עליו חיוב מיתה, וביד כל אדם להורגו, שלא כמורד במלך ישראל שיש למלך רשות להורגו (כדברי רמב"ם מלכים ג, ח). 'למלך' - ולא לכל אדם, 'רשות' ולא חובה. ובה ביאר המקראות דיואב ושבע בן בכרי. והגרי"ד דקדק כן מלשון התוספתא בתרומות (ז, כג) 'כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה' - מדוע נקט התנא 'מלכות בית דוד' דווקא, כי רק בזו חייב מיתה.

ובזה פירש הגרי"ד (שם, ובחדושי הגרי"ז סנסטיל שמואל-ב) דברי הגמרא בסנהדרין (קא:), אמר ירבעם: גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד, כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא. ואי יתיבנא - מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה. וצ"ע מדוע אם

וכו' אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל - תפסק המלכות מביטו וכו'. והשיג הראב"ד: זה סותר מה שאמר למעלה שכל שררה עוברת לבניו ולזרעו.

אך לפי האמור נראה שכוונת הרמב"ם היא שאמנם בשאר מלכים ושררות יש ירושה על הזכות לניהוג השררה בפועל, אבל הלא מלבד אותה זכות ניהוג שררה אין שם ענין עצמי העובר מדור לדור, הלכך באופן שאין בן הראוי למלוך תחת אביו או שעברה המלכות מטעם כלשהו לאדם אחר, שוב פסקה המלוכה מבית זה ובמה תשוב אליו עוד, משא"כ בבית דוד שהמלכות ניתנה להם בעצם, כמו הכהונה לכהנים, הרי גם אם בפועל תימנע הנהגת המלכות בדור מסויים או בכמה דורות, המלכות בעצם אינה נפסקת מבית זה, וכאשר יתאפשר הדבר תחזור המלוכה לזרעו. וכן מפורש במאירי בהוריות (יא:), ומקור דבריו הם דברי הרמב"ם הללו, שכך פירשם [כנראה למעייין בכ"מ בספרו שלשון הרמב"ם מורגלת על לשונו בסתמא].

והוא ענין משיחת מלכי בית דוד על המעייין דוקא, לומר שמלכותם נמשכת ואינה פוסקת (הוריות יב ובירושלמי שקלים). ועל כן זהו דוקא במלכי ב"ד ולא במלכי ישראל שיש להם הפסק וכמוש"כ הכס"מ (א, יא).

ולפי האמור נראה שמלך המשיח לא יצטרך משיחה, כדין בן אחר בן ממלכי דוד, מאחר והמלכות כנחלה שאין לה הפסק והיא עוברת מאליה [והרי לא תהא באותה שעה מחלוקת להצריך משיחה בגללה, כמבואר ברמב"ם], אעפ"י שבפועל נפסקה הנהגת המלכות [ובמנחת חינוך (קז) נסתפק בדבר]. וכ"כ הגרא"ל שם.

והוא הענין המבואר בע"ז (מד.) ובסנהדרין (כא:), עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות - הולמתו, וכל שאינו ראוי למלכות - אין הולמתו. ופרש"י שהיה שרביט זהב בתוך חלל הכתר מדופן לדופן, ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו, והיא עדות לבית דוד שהיה הכתר הולמו. הרי שאפילו גופם נשתנה משאר כל העם להלום את כתר המלוכה. והיינו מפני שהמלכות שייכת אליהם בעצם מהותם.

ואמנם זהו ענין 'כתר מלכות' שזכה בו דוד, כלשון הרמב"ם (שם): 'כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם' - דהיינו זכייה מהותית עצמית במלוכה, וכמו שאמרו בגמרא (יומא עב:): שלשה זרים הם, של מזבח ושל ארון ושל שלחן. של מזבח זכה אהרן ונטלו, של שלחן זכה דוד ונטלו וכו' - הרי ככהן כמלך, זכיית הכהונה וזכיית המלך, זכיות עצמיות הן שאינן פוסקות מהזרע לעולם.

(שם טו,ד) - הרי שזו היא העמדת ירושלים, בקיום מלכות בית דוד בה, וכן כתוב 'למען היות ניר לדוד עבדי בירושלם' ועוד ועוד. ועל כן בברכת בנין ירושלים שבתפילה מסיימים 'וכסא דוד מהרה לתוכה תכין' הגם שנתקנה ברכה מיוחדת לצמיחת מלכות בית דוד. וכן בברכהמ"ז כל שלא הזכיר מלכות בית דוד ב'כונה ירושלים' לא יצא ידי חובתו - כי כינון כסא דוד הוא חלק מבנין ירושלים. וגם בשבועה שנשבע הקב"ה לדוד שתתקיים מלכותו ולא יכבה נרו לעולם ועד, נכללה בה בחירת ירושלים ככתוב (בתהלים קלב) 'נשבע ד' לדוד אמת לא ישוב ממנה וגו' גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך כי בחר ד' בציון וגו' זאת מנוחתי עדי עד וגו' שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי' - הרי ששתי ההבטחות קשורות ותלויות זב"ז, וכשם שבחירת ירושלים היא לעולם כך גם קיום מלכות דוד שבה, כי א"א לזו בלא זו. וזהו שאמרו (בב"ק צז) איזהו מטבע של ירושלים - דוד ושלמה מצד אחד וירושלם עיר הקודש מצד אחר. שכך הוא מטבעה וצורתה של ירושלים שהיא ביחד עם מלכות בית דוד, כלומר דוד ושלמה וכנ"ל. והרי אלו 'שתי פנים של מטבע אחד'.

וככל החזיון הזה איתא בדרושי מהרי"ט (צפנת פענח - עקב, בדרוש הראשון). ועוד הביא שם מהמקראות בדברי הימים ובשאר מקומות שמלכות שלמה ובנין בית המקדש תלויים וכרוכים זב"ז. וכדכתיב 'וישב שלמה על כסא ה' למלך', ו'כסא ה' הוא בבית המקדש. ועל זה אמרו אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. [והגרי"ז פירש לפי"ז שייכות תוכן המזמור 'ארומך ה' כי דליתני' לחנוכת הבית, שע"י רפואתו של דוד יכול היה לעמוד ולמסור מגילת הבית לשלמה, שלולא עמידתו לא היה נבנה הבית וממילא תאבד מלכות בית דוד שכל קיומה תלוי בירושלים ובמקדש. יעו"ש].

ואם כן, הואיל ובדוד בחר ה' להיות לו למלך, הרי מובן שהמורד בבחירת בית דוד דינו כמורד במלכות הגם שלא מרד במלך מסוים, שהרי כאן מרידה בבחירת ה' וזהו מרד במלכות שמים.

ולתוספת באור, הרי נתבאר בדברי הר"ן (בדרוש יא) שמשפט המלך הנוסף על משפט התורה, עניינו תיקון הנימוס המדיני וישובו של עולם וכנ"ל. ובאומות העולם אין להם אלא משפט זה (וכפי שהארכנו במק"א פ'). וזהו ענינה של המלכות באומות העולם. ונראה שבזה מתיחדת מלכות בית דוד מכל מלכות אחרת, שענינה של מלכות זו הוא תיקון עולם במלכות

ישב יהא מורד במלכות והלא מלך ישראל אינו כפוף למלך יהודה, ונהי שעובר באיסור ישיבה, למה ייחשב מפני כן מורד במלכות. [והגרי"ז אמר שבתוך ירושלים אין מלך אלא ממלכי בית דוד, הלכך אם היה נוהג במנהג מלכות בירושלים, דינו כמורד במלכות] - אלא שהואיל והישיבה בעזרה היא אחד המאפיינים המיוחדים את מלכות בית דוד [וזהו דין הנובע מעיקר מהות מלכותו כדלהלן], על כן אילו ישב ירבעם הריהו מורד בעצם הייחוד של מלכות בית דוד, הלכך אעפ"י שאין כאן מרידה כלפי המלך באופן אישי מאחר ואינו כפוף אליו, יש כאן מרידה בעיקר בחירת בית דוד למלוכה. וזהו לשון 'וקטלין לי' [לא 'וקטילי'] - כי במרידה על מלכות ב"ד, נתחייב הגברא מיתה וביד כל אדם להורגו כנ"ל.

ומיושבת בזה קושית הפרשת-דרכים (ע' בדרושים י-יב) מדוע שמעי בן גרא היה בר מות משום קללתו את דוד, והלא באותה שעה היה דוד נרדף, ואמרו בירושלמי (ר"ה א הוריות ג) שלא היה דינו בהבאת 'שעיר' כנשיא באותה שעה - הרי שאין בו דין מלך וא"כ אין כאן מרידה במלך. [והגר"ש מסוכצ'וב (בהגהת אבנ"ז יו"ד שיב,כז) כתב שגם אז היה לו דין מלך לכל דבר ורק לענין שעיר נתמעט משום דהתם בעינין 'מי שאין על גביו אלא ה' אלקיו' ומאחר שנרדף מאבשלום, יש על גביו מורא אחר] - אלא שגדר המרידה במלכות בית דוד אינה תלויה בחלות דין 'מלך' באותה שעה אלא כל שמורד בעיקר בחירת דוד דינו כמורד במלכות.

[מלכות בית דוד, ירושלים, ובית המקדש - כסא ה']

(1) זכינו אם כן שמלכות בית דוד היא 'מלכות בעצם' שלא כמלכות אחרת שהיא רק 'ציהוג מלכות', ומפני החילוק המהותי הזה נובע החילוק המעשי ביניהם לענין משיחה בשמן המשחה. ונראה שגם שאר חילוקי הדינים שביניהם שכתב הרמב"ם, נובעים משורש זה.

כי הנה הראה הגרי"ז (בספרו, תהלים ל) שבנינה השלם של ירושלים נעשה רק בכינון מלכות בית דוד בה, ככתוב 'ירושלם הבנויה כעיר שחבורה לה יחדו וגו' כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד' - הרי שזהו מתנאי ירושלים שיהיו בה סנהדרין ומלכות בית דוד. וכן: 'והשבט האחד יהיה לו למען דוד ולמען ירושלים העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי ישראל' (מ"א יא,לב); 'להקים את בנו אחריו ולהעמיד את ירושלים'

ז. וכן כתב והוכיח הגרמ"פ - בספר 'דרש משה' במדבר.

ח. שיעור לט ועוד.

- כי גם בעיר הנדחת גדר העונש הוא ביעור הרע ומניעת השחתה רוחנית. [וזהו מה דתנן בסנהדרין קיא: 'יחידים בסקילה לפיכך ממונן פלט, מרובין בסיף לפיכך ממונן אבד' - שהואיל והם בסיף, הרי זה לאות שאין עונשם בא לכפרה כיחידים העובדים, אלא מיתתם בחרב-נוקמת לאבד הרע מן העולם ולבערו, לפיכך גם ממונן אבד, למען לא יהא להם שם ושארית]. והוא הוא הענין שכתב הרמב"ם (רוצח ד') שהמינים והאפיקורסים דינם במיתה בסיף - ומה עניינו של עונש זה, והלא אין מדובר שעוברים עבירה שיש בה מיתה - אלא הכל מגדר מניעת השחתת עולם. וכדין הרוצח שמיתתו בסיף, כי גם הוא משחית ישובו של עולם, אלא שהרוצח פוגע בסדר החברתי האנושי, והאפיקורוס פוגע במשתיתו של עולם הרוחנית. והן הן שתי הבחינות הנ"ל של משפט המלך ושרתו; לתקן הנימוס המדיני ולתקן עולם במלכות ש-די].

[איחוד 'שבת' ו'מחוקק' במלכי בית דוד]

(ז) כבר עמדו הראשונים לבאר במה חטאו ישראל בבקשם משמואל 'שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים' (ש"א ח), והלא העמדת מלך מצוה היא בתורה, אחת משלש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ. והר"ן שם ביאר שחפצו בהנהגה מדינית ע"י מלך ולא בהנהגה תוריית כשמואל. ופירש לשון 'ככל הגוים' - שהמלך אצל אומות העולם הוא ענין מדיני גרידא כדלעיל. והמאירי (בהוריות יא:) פירש שחטאם היה שלא המתינו עד שיהא אדם מיהודה הראוי למלכות [שעל כן לא העמיד שמואל מלך עד לאותה

ש-די. לא סדר ומשטר מדיני בלבד הוא תפקידה וענינה כבשאר מלכים, אלא המלכת הקב"ה על הארץ ועל הדרים עליה, למען לא תישחת השחתה רוחנית ולא ימוטו מוסדי עולם בריחוקן מבוראו ומדתו. נמצא אם כן שמלכות בית דוד היא המייצגת את מלכות שמים על הארץ, וזהו 'וישב שלמה על כסא ה' - כס מלכות שמים.

ועל כן אין מעמידים בירושלם אלא מלך ממלכי ב"ד, ואין ישיבה בעזרה, בחצרות בית ה', אלא למלכי ב"ד - כי שם בחר ה' להיות מקום השראת שכינתו. על כן גם מלכותו אשר בחר בה, מקומה וישיבתה הוא בבית ה', במקום איוה למושב לו.^ט

[והנה מיתתו של מורד במלכות - בחרב דוקא. כן כתב הרמב"ם (מלכים ג,ח). ומובא (תולדות אדם) מהג"ר זלמן מוולאזין שמקורו מהאמור גבי שמעי בן גרא שנשבע לו דוד 'אם אמיתך בחרב'. וכבר ביארנו במק"א' שמיתה זו אינה כשאר מיתות ב"ד שהם מהוים כפרה, והרי היוצא ליהרג מתודה, אלא גדר מיתה זו הוא ביעור הרע, שהרי עיקר תפקידה של שררת המלך למען לא תישחת הארץ, וכל המורד במלכות ובסמכותה הרי הוא פורץ גדרים עולם, על כן הרשות ביד המלך להרגו כדי להעמיד ממלכתו לבל תימוט. וכן הוא הגדר במיתת שבע מצוות בני נח שהיא בסיף, כי גם אצלם עונש המיתה אינו לכפר אלא להחזיק ישובו של עולם, וכפי שהראנו בכמה וכמה הוכחות שגדר משפט המלך ומשפט בני נח אחד הוא. והבאנו מדברי הגר"א (בשנות אליהו סוף זרעים) שלכך עיר הנדחת דינה בסיף, הגם שעונש עבודה זרה של יחידים בסקילה

ט. זו לשון האברבנאל (הושע ס"ג): 'ובמסכת סנהדרין (פרק כה"ג) רשב"י אומר בג' דברים מאסו ישראל בימי רחבעם; במלכות בית דוד ובמלכות שמים ובבית המקדש... אמר ר' שמעון בן מנסיא אין ישראל רואים סימני תשועה וגאולה עד שיחזרו לבקש שלשתם. הה"ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את השם אלקיהם זה מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כד"א ההר הטוב הזה והלבנון. העירו בזה לסוד עליון מנפלאות תמים דעים, והוא שהיה בית דוד דבר מצרן וסמוך לבית האלקים ומלכותו בקרב ישראל דבקה למלכות הא-ל בעמו, ולכן שלמה בנה יחד את בית השם ואת בית המלך. ובחרבן ירושלם נאמר וישרוף את בית ה' ואת בית המלך, וכשפרקו השבטים מעליהם מלכות בית דוד ומלכות רחבעם מיד פרקו מלכות שמים ועשו עגלים. ובבית שני כמו שלא היתה שם מלכות ב"ד כן לא היתה שם שכינה. וכן באחרית הימים יבקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם'.

[והנה הלל הזקן מצאצאי דוד, אמר בשמחת בית השואבה 'אם אני כאן הכל כאן' וכו' (סוכה לח.). ופרש"י שעל השכינה היה אומר. והתוס' הביאו מהירושלמי דמשמע שעל עצמו אמר. ונראה שכך היא מדת נשיאי ישראל משבט יהודה, לאיין את האני' שלהם להיותו מרכבה לשכינה. ומצינו בכ"מ אצל רבי יהודה הנשיא הביטוי 'אומר אני', ולא נמצא כן אצל שאר החכמים. וידוע כי את שניהם, הלל ורבי, ציינו במדת הענוה והשפלות - ע' שבת לא. קנב. וברש"י וכתובות סז: ותוספתא סוף סוטה - גבי הלל. וכן בסוף סוטה ובסוף הוריות ובסנהדרין לו. וברש"י - גבי רבי. ויש לרמז בזה מה שאמרו בסוף סוטה 'לא תתני ענוה דאיכא אנא' - היינו מדה זו. וכן מה דאיתא בשמו"ר (מה,ה) 'הלל אומר השפלותי זו הגבהתי והגבהתי היא השפלותי'. וע"ע בספר בית יעקב ויגש א].

י. שיעורים כח,ה, לה,ד, לט,ה.

שלא כמלכי ישראל שעיקר עניינם תיקון הנימוס המדיני בלבד.

ובזה מתבאר קרא הנ"ל, 'כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד' - הרי שכס המשפט וכס מלכות בית דוד כרוכים יחדיו, ומקומם בבית המקדש בירושלם, מקום 'כסא' מלכות שמים; 'כסא כבוד מרום מראשון - מקום מקדשנו' (ירמיה יז), 'בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' (שם ג).

ובובחים (נד:) אמרו, גמירי דסנהדרין בחלקו דיהודה. ובספרי (דברים שנב) דרשו זאת מ'לא יסור שבט מיהודה' - זו לשכת הגזית שנתנה בחלקו של יהודה. וכן מפורש ברש"י שם שהסנהדרין צריכה להיות בחלקו של יהודה כדכתיב 'ומחקק מבין רגליו'. והיינו קרא ד'כסאות למשפט כסאות לבית דוד'.

ומפורש הדבר ברמב"ם (מלכים פ"ד, ובעיקר בפ"א גבי מלך המשיח), שתפקידו ומגמתו של המלך הוא להרים דת האמת, והמלך המשיח 'הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וכו' ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד וכו'.

הרי מבואר מכל זה שה'מחוקק' הוא מתפקידי המלך לבית דוד. וא"כ זהו פשטיה דקרא 'לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה' [והקשינו מה ענין ביאת שילה לענין המחוקק] - שאצל המלך המשיח יתאחדו בשלמות הממשלה המדינית עם הממשלה התורנית, כי תפקידו לעמוד בראש הנהגת העם המדינית וגם בראש הנהגה התורנית^א, 'שבט' ו'מחוקק' במלך אחד.

שעה], ורצו להעמיד מלך משבט אחר, וביזו הנבואה ד'לא יסור שבט מיהודה'. ולפי האמור הרי מתפרש היטב לשון הכתוב 'ככל הגויים' - כי הלא זוהי ענינה של מלכות יהודה שהיא מלכות שמים על הארץ, ובכך היא מיוחדת ומובדלת ממלכות הגויים שהם מלכות ארצית גרידא. ועל זאת אמר ה' לשמואל 'כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם' - כי רצונם במלכות שלא מיהודה נחשבה להם מאיסה במלכות שמים, כי כן היא תכנה ועניינה של מלכות יהודה.

ונראה שהדבר מבואר בסוגית הגמרא בסנהדרין (י"ט) דתנן המלך לא דן. ואמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן דכתיב 'בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט. ומבואר בסוגיא שם שזה שהמלך לא יושב לדון, גזרה דרבנן היא משום מעשה שהיה בינאי המלך. וצריך באור אם כן מה הביא רב יוסף מקרא ד'דינו לבקר משפט' הלא מדין תורה גם מלכי ישראל דנים. ופירש בתורה ש'שבעים מדין תורה יש חילוק בין מלכי בית דוד למלכי ישראל, למלכי ישראל אמנם יש רשות מדאורייתא לישב בדין אבל אין זה חיוב, ואילו מלכי בית דוד זהו תפקידם וניהוגם, לדון לבוקר משפט. ועל כן כשגזרו חכמים לא גזרו אלא במלכי ישראל שאינם מצווים לדון, אבל לא מלכי בית דוד שמצווים. [ורעק"א (הובא בגליון שעל הרמב"ם מלכים ג, דן להביא מכאן סייעתא למה שכתב הט"ז בכמה מקומות שדבר המפורש בתורה להתר אין כח ביד חכמים לאסור]. הרי שמלכי ב"ד, מעיקר תפקידם הוא לדון במשפטי התורה, להעמיד הדת על תלה, מלבד התפקיד המשפט הנימוסי מדיני -

יא. ויתכן אף שיהא נשיא הסנהדרין למש"כ בחדושי הר"ן (סנהדרין יח), דאף דאין מושיבין מלך בסנהדרין, אם הוא נמנה בתוך הסנהדרין שפיר מצי מלך ממלכי ב"ד לישב, דדוקא כשאינו עמהם במנין אסרו, שמא ישמיע דעתו מקודם ואז לא יחלקו על דבריו, משא"כ כשהוא במנין הרי לא יאמר את דעתו אלא בסוף דמתחילין מן הקטן.

ואף אם נימא שמסתימת דברי הרמב"ם (סנהדרין ב, ד) משמע שאין מושיבין מלכים בסנהדרין אף כשהוא במנין, אפשר שפיר שישב בראש הסנהדרין לפמש"כ בחזו"א (סנהדרין יז, ב) דהא דאין מושיבין מלך היינו משום שאין לחלוק על דבריו וגם א"א לחלוק על המופלא משום לא תענה על רב, אבל אם המלך הוא עצמו המופלא כתב החזו"א דשפיר דמי. ובוהו תתישב משמעות דברי הרמב"ם בהקדמתו לספר היד שמנה דוד ובית דינו בשלשלת הקבלה, ומשמע שעמד בראש הסנהדרין. וכן בפיה"מ (פ"ב דסנהדרין) כתב הרמב"ם שדוד המלך מכלל סנהדרי גדולה היה. וכן מיושבת בזה הקושיא המובאת בחדושי הנצי"ב (שבועות טו) דמצינו דמרע"ה הוא מלך (ע' שבועות שם ובראשונים) ואעפ"כ היה מחשבון ע"א זקנים כדאיתא בסנהדרין יז.

גם אולי יש מקום לחלק בין דיני נפשות לדינים אחרים שצריך להם ב"ד של ע"א בתורת ייצוג העם, שבזה מלך כשר. וכמדויק מהא שכתב הרמב"ם (קדה"ח ד, יא) שאין מושיבין מלך לעבר השנה שמא דעתו נוטה לעבר מפני חיילותיו ומלחמותיו, והלא להרמב"ם עיבור שנה צריך סנהדרי גדולה דוקא [ואמנם בשו"ת הרשב"א (ח"ו קצ) כתב בתירוץ קושיא זו על הגמ', שאותם מזומנים שהזמינם הנשיא לעבר, אינם בהכרח מתוך הסנהדרין. וזה כדעת הרמב"ן שא"צ סנהדרין לעיבור שנה, אבל להרמב"ם תקשי. וע' יד דוד סנהדרין יח דמירי שנתנו רשות לאחריים לעבר] - אך י"ל שבכונן זה מושיבין בסנהדרין ורק בדיני חיובין ועונשין אין מושיבין. או י"ל בתורת מופלא וכנ"ל.

לא תעבור המלוכה מזרע דוד הזכרים אלא שלהם היא
עד עולם. יב

[לתוספת הטעמה בעומק הדברים: הנה עם ישראל
בכללותו, העם אשר בחר ה' לו, עצמותו
ותוארו הוא 'עם ה'', כי חלק ה' עמו, ועל כן לאחר
שבאנו בברית במעמד סיני אי אפשר להיכנס לעם הזה
בלא לקבל דתו, כי הלאום והדת בעם אחודים ותלויים
הם זה בזה (כפי שביאר הגרנ"ט בכתובות²), בניגוד
לשאר עמים שהלאום אינו תלוי בדת, וכדברי רס"ג אין
אומתנו אומה אלא בתורתה. ויסוד הדבר הוא מפני
בחירת ה' בנו להיות לו לעם והוא מלכנו הוא מחוקקנו.
על כן, גם מלכותו של העם הזה היא מלכות
שמאחדים בה ההנהגה המדינית עם התוריית, בל
ייפרדו].

ומובנים דברי הרמב"ם הנ"ל (א,ז) שזכה דוד לכתר
מלכות לו ולבניו הזכרים, אעפ"י שגם הבנות
יורשות כל שררה ומינוי להעביר לבניהן כמובא לעיל.
ואמנם כבר עמד האבנ"ז שם שלענין מלך ישראל לא
הזכיר הרמב"ם 'זכרים' בלבד אלא כל הקודם לנחלה
קודם לירושת המלוכה, ופירש שכל שררה עוברת אף
לנקבות, ובכלל זה ירושת מלכות במלכי ישראל, ורק
במלכי ב"ד אינה עוברת אלא לזכרים. והבאור הוא
ככל הנ"ל, שכל שררה היא זכות הנהגה מעשית
ועוברת גם לבנות. והוא הדין ל'מחוקק' ביהודה [עד
שיבוא שילה], אבל המלכות-שבעצם [דהיינו 'כתר
מלכות' שהזכיר הרמב"ם כלפי דין זה, כדלעיל]
השייכת במהותה לבית דוד, אינה אלא בזכרים בלבד,
וכמו הבחירה האמורה באהרן ובניו, העוברת לזכרים
בלבד. וגם אם אין בן הראוי למלוכה בדור מן הדורות,

יב. פרפרת: סנהדרין לח. יהודה וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמי רבי ולא הוו קא אמרי ולא מידי. אמר להו אגברו חמרא
אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא. כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל, ואלו הן ראש גולה
שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנאמר והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל. אמר להם בניי קוצים אתם מטילין
לי בעיניי. א"ל רבי חייא רבי אל ירע בעיניך, יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות נכנס יין יצא סוד. (וע"ש מהרש"א,
שמלכות בית דוד בסוד הלבנה שהיא נעלמת ואח"כ 'נולדת' מחדש). ויש להמליץ שרמו לו כשם שסודות התורה היקרים גילו לך
רק אחר שתיית היין המאבד את 'מלכותו' ושליטתו העצמית של האדם, כך סוד מלכות בית דוד לא תגלה אלא לאחר איבוד המלכות
שלעת עתה. ויש לרמוז זאת בברכת יהודה, 'לא יסור שבט מיהודה וגו' וסמיך ליה 'אסרי לגפן... כבס ביין... חכלילי עינים מיין'.
וזהו 'אל ירע בעיניך' - כי טובתך וטובת בית אביך היא.

יג. ע' באריכות בשיעור פה.

עיקרי דברים

כמורד במלכות שמים (כפי שהוכיח הגר"ד), ומחוייב מיתה כלפי כל אדם, לא כמורד במלך ישראל שאין חובה להמיתו אלא רשות למלך להורגו (כדברי הגר"ח). (ה)

גם חטא ישראל בבקשם משמואל הנביא מלך ככל הגויים, היה [לדברי המאירי] מפני שרצו להעמיד מלך משאר השבטים ולא המתינו למלך מיהודה – ועל כן היה זה נחשב להם כמאסה במלכות שמים, ככתוב. (ז)

ד) מפני כן המלך מבית דוד, מלבד היותו ראש ההנהגה המדינית, תפקידו לדון במשפט התורה, שלא כמלך ישראל.

במלך המשיח יתאחדו שני הדברים בשלמות. מלבד הנהגתו המדינית הוא גם נשיא הסנהדרין, ככתוב 'לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה וגו'.' (ו ז)

ה) גם לאחר שבטלה המלוכה מבית דוד, ניתנה להם כח רדייה עליון בתורת 'ראשי הגולה' בבבל. ולדעת הטור [שלא כדעת הריב"ש, כפי שבאר הגר"א] אין תוקף לשררה כזו אלא לזרע דוד מן הזכרים. (א)

וכן ניתנה לדוד ולזרעו כח שררה של 'מחוקק'. היינו נשיא הסנהדרין ששררתו פחותה משררת ראש הגולה. [שררה זו באה לידי ביטוי בסמכות כפייה וענישה שלא מן הדין. וכן ביכולת לייצג את כלל הציבור בענינים הנצרכים להסכמת הכלל]. שררה זו עוברת בירושה גם דרך הנקבות, כשאר שררות. (ב)

א) נחלקו הראשונים האם הוזהרנו מלהעמיד מלכים שאינם משבט יהודה (רמב"ן) אם לאו (רמב"ם). ולדברי הכל עיקר המלכות ביהודה, לדוד ולשלמה ולזרעם. פירוש, מלכי בית דוד הם מלכים בעצם, שלא כשאר מלכים שגם אם נוהגים במלוכה, אין המלוכה שייכת להם בעצם.

יסוד הדבר הוא כי ה' בחר בדוד להיותו למלך על עמו. וכמו שנבחר אהרן וזרעו לכהונת עולם ואין כהנים בלתם, כך אין 'מלכות' ממש שלא מזרע דוד ושלמה. וגם אם ייפסק ניהוג המלוכה מבית דוד לזמן, המלכות נתונה לזכרי זרעו לעולם, כנחלה שאינה פוסקת. ונראה שלא יצטרכו משיחה בשמן למלך שיעמוד מבית דוד. (ד ה)

אעפ"י ששאר שררות עוברות בירושה לבנות כשאין בן ראוי לירש, להנחיל לקרוביהן - מלכות בית דוד אינה עוברת אלא לזכרים, בן אחר בן, ככהונה. (ג ז)

ב) עניינה של בחירת דוד ושלמה וזרעם, להיות מלכותם 'מלכות שמים' על הארץ, לתקן עולם במלכות ש-די. בניגוד לשאר מלכים שענינם לתיקון הנימוס המדיני בלבד.

מפני כן מקומה של מלכות זו הוא ירושלים, העיר אשר בחר ה' לשבתו בה. כינון מלכות בית דוד בירושלם מהווה השלמת בנין ירושלים (כדברי הגר"ז).

זה גם הטעם לכך שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, מאחר והם נבחרו לישב על 'כסא ה'.' (ו)

ג) מן הטעם הזה, המורד בבחירת בית דוד אעפ"י שלא מרד במלך מסויים – דינו כמורד במלכות והרי הוא